

„ÉNEKRE NYITJA A LEPECSÉTELT SZÁJAKAT IS”

Csinta Samu: *A lélekmentő – Kallós Zoltán első kilencven éve*

■ A címben szereplő Nagy László-idezet költői megfogalmazása Kallós Zoltán gyűjtői munkásságának.

A Kallós Zoltán életét bemutató interjúkötet a folklórgyűjtő 90. születésnapjára készült, címe *A lélekmentő – Kallós Zoltán első kilencven éve*. Csinta Samu közvetlen hangon beszéli el azt az életutat, amelyet sokan és sokféleképpen írtak már meg. A szerző művét dokumentumregényként definiálja, melyben olyan személyiségeket szólaltat meg, akik végigkísérték Kallós életének egy-egy szakaszát, bekapcsolódtak munkájába. Andrásfalvy Bertalan, Borbély Jolán, Kelemen László, Pávai István, Novák Ferenc Tata, Sebő Ferenc, Korniss Péter, Szép Gyula, Deák Gyula, Kostyák Alpár és Bardócz Sándor, Balázs-Bécsi Gyöngyi, Balla Ferenc, a Kallós Zoltán Alapítvány munkatársai, kedves adatközlők, barátok szólnak az együtt eltöltött időről, a közösen átélt emlékekről.

*A lélekmentő*ben Csinta Samu 21 fejezetben keresztül mutatja be Kallós Zoltán életének állomásait és útítársait, egyben ő is egy utat jár be, idegenből az ismerőssé válás útját.

A könyv szerzője szabadúszó újságíró, az *Erdély újranevesítői* (2015) és *Arisztokraták honfoglalása* (2016) című munkák írója, jelen munkája a Hagyományok Háza kiadásában látott napvilágot.

Hangsúlyos szerepet kapnak azok a barátok, akik a gyűjtő folklórgyűjtésének forrásául szolgáltak. A kalotaszegi tanító éveinek pontos leírása, majd a Moldvában töltött idő elevenedik fel, hol Kallós Zoltán, hol az útítársak szavaival, szemszögéből.

A könyv ajánlását – több Kallós-kötettel egyetemben – Andrásfalvy Bertalan jegyzi, melyben így fogalmazza meg a kötet célját: „Születésnapod ünneplésére készült ez a Téged köszöntő kötet, barátaid, tisztelőid, tanítványaid immár több mint hatvan esztendőre is visszatekintő emlékeit, valamint a Rólad, életeredről szóló adatokat, történeteket összeszerkesztve.”

A szerző Kallós Zoltán legfontosabb műveinek, díjainak lajstromával indítja leírását, majd elindulunk Válaszútra. Elsőként Válaszút történetébe kapunk bepillantást, ahogy a szerző megközelelti a Kallós Alapítvány székhelyét, az egykori Bánffy-vadászkúriát és a mellé épült birodalmat, de szó esik Wass Albertől is, akit születése szintén Válaszúthoz köt.

Ezt követően a kúria épületének hányattatott sorsát, majd újra felvirágzását is megismerhetjük. Ez ad otthont ma Kallós több ezer darabot számláló magángyűjteményének.

Ezután a jól ismert szófordulatokkal meglevenedik előttünk a folklórgyűjtő gyermekkora, ifjúságának történései, a katonaévek és a gyűjtői szenvedély csírája.

A tanítóképző elvégzése után az első tanítói állomás: Magyarvista. A kötet itt enged bepillantást abba az ösztönös kapcsolatteremtésbe is, ami által Zoli bácsi mindenki közvetlen ismerősévé válik, és említésre kerülnek az akkori csintalan gyermekek, akikkel azóta is megmaradt a jó kapcsolat. A vistai tanítóskodás alatt kezdte meg zeneakadémiai tanulmányait, melyeknek aztán később, a gyűjtések alkalmával nagy

hasznát vette. A politikai viszonyok azonban nem tették lehetővé, hogy a képzés után oklevelet kapjon. A történekek sodrában a rég áhított úti cél végre valósággá válhatott: tanítóként Moldvába került. A moldvai visszaemlékezésekből árad az idilli hangulat. Itt kerül ismeretségbe és később szoros barátságba Andrásfalvy Bertalannal. Gyűjtőútjaik akciódús jelenetei nemcsak a könyv hasábjait töltik meg, hanem Andrásfalvy tanár úr egyetemi óráin is sokszor előkerül egy-egy történet a hatalom kijátszásáról a gyűjtőutak érdekében vagy az első táncfilmezések édes-bús nehézségekkal átítatott, de az értékes zsákmány miatt örömteli visszaemlékezéseiről.

A gyűjtések, legyen szó akár mező-ségi hangszeres zenéről, akár moldvai balladákról, szinte minden alaklommal egy-egy olyan történetet hordoznak, melyekre Kallós is szívesen emlékszik vissza. Az időpont pedig, mikor végleg beírta magát a néprajzi szakirodalom történetébe: 1970. Itt a *Balladák* könyve megjelenésének elő és utóélete elevenedik fel az olvasó előtt.

A kötet ezután azokat az útitársakat, tanítványokat hívja segítségül a visszaemlékezésben, akik szervesen bekapcsolódtak a kallósi életútba. Elsőként Kelemen László és Pávai István, majd Sebő Ferenc népzeneészek, népzene kutatók villantanak fel képeket a Kallóssal való gyűjtésekből és további életútjukról, amire nagy hatással volt Kallós Zoltán. Ezután Novák Ferenc és Korniss Péter már nem zenészként, hanem táncosként és fényképészként kísérték el emblemikus túraíra a gyűjtőt, ami ma már kordokumentációnak számít.

Ezt követi Borbély Jolán elbeszélése egykori férje Martin György és Kallós Zoltán barátságáról és kutatói együttműködéséről, majd Szép Gyula vall az első találkozásáról és útjáról a székyudvarhelyi táncházaktól a Magyar Operáig. De megelevenedik előttünk Deák Gyula és piros Daciája, Lajoska is, amelyből kiderül a szóban forgó kocsi szerepe a táncházmozgalom elindulá-

sában. Majd Kostyák Alpár és Bardócz Sándor első és meghatározó élményeikről, Kallós pártfogásáról mesélnek.

Azoktól a személyektől értesülünk a csütörtöki táncházak, azaz a magyarországi és az erdélyi táncházmozgalom első lépéseiről, akik ott bábáskodtak a születésnél. Kiviláglik, milyen összefogás lett ebből a mozgalomból, és mit is jelentett: a rendszerrel való szembe szegülés, az értelmiség ellenállása és a hagyományok megőrzése a Ceausescu-diktatúra idején.

A kötet segítségével bepillantást nyerünk abba a világba is, ahonnan a gyűjtések származnak. A szerzőt maga Kallós Zoltán vezérli el kedves adatközlőihez, barátaihoz Búzába, Mérába, Magyarországra és Visába.

A folklórgyűjtéseken kívül Kallós egy olyan gyűjtemény létrehozója, amely egyedülállóan mutatja be a mező-ségi magyarság népművészetét. Álma, ennek a gyűjteménynek a kiállítása, ma már valóság.

A kötet hátralevő részében a jelenen és a jövőn van a hangsúly. Megismerhetjük a Kallós Zoltán Alapítvány szórványkollégium működésének és küldetésének kezdeti nehézségeit és a mai, még megoldásra váró feladatokat is.

És végül képet kapunk a mai magyar Mezőségről, miként jutnak ebbe a kollégiumba a magyar gyerekek, és hogyan lesznek a Kallós család tagjaivá.

A kötet erőssége, hogy levéltöredékek, dokumentumok és rengeteg fotó illusztrálja az egész életutat, így olyan összefüggések tárulnak fel az olvasó előtt, amiket ma már természetesnek vélünk, használunk, élünk velük, de nem tudjuk, hogy milyen rögzös út vezetett hozzájuk.

Csinta stílusa és leírása nagyon regeyes, szubjektív, ami által átélhető közelségbe kerül a megelevenedett történet. Eddigiektől eltérően nemcsak a bemutatott személy alakja kerül a középpontba, hanem az író kapcsolata és viszonyulása a témához. Ez teszi a kötetet élvezetes olvasmánnyá azok számára is, akik nemcsak a folklórtörténeti adatokra kíváncsiak, hanem Kallós

Zoltán kalandos, vidám és megrázó élettörténetére.

Befejezésül pedig álljon itt Kallós Zoltán édesanyjának, Kiss Vilmának öröksége, egy apokrif imádság, ami talán méltó összefoglalása és hitvallása az életműnek:

*Uram, őrizz tűztől, víztől,
hirtelen haláltól, gonosz ember
szándékától,
pogánynak kötelétől és kétségbe
való eséstől.*

Mogyorósi Ágnes

AKIKET ISMERNI VÉLÜNK: A GÁBOR ROMÁK ÉS PRESZTÍZSGAZDASÁGUK

Berta Péter: *Fogyasztás, hírnév, politika.*

Az erdélyi gábor romák presztízsgazdasága

■ Berta Péter könyve a mindannyiunk által ismerni vélt erdélyi gábor romák presztízsgazdaságát, vagyis az eredetileg jobbára szász és magyar ötvösmesterek által készített ezüstpoharakal és ezüstkannákkal történő, szimbolikusan és politikailag is telítődött tranzakciók köré szerveződő szemantikai és pragmatikai világot elemzi. A kötet főszövege eléri a 700 oldalt, és a mögötte álló, harminc hónapot meghaladó, több helyszínű terepmunkán túl is – ami önmagában is szinte egyedülálló – kiemelkedő alkotás. Nyilván nemcsak a terjedelme, hanem a szemléletmódja és elemzési szempontjai miatt is ajánlható mindenkinek, aki egy kicsit is érdeklődik a téma iránt.

Tizenkilenc hosszabb vagy rövidebb, az átfogó elemzés és az etnográfiai leírás között bravúrosan mozgó fejezetből áll, amelyekben a szerző a saját munkájának a módszertani és elméleti hátterét fedi fel, majd bemutatja és elemzi a gáborok megélhetési stratégiáit, a társas viszonyok menedzselését, a gábor roma presztízstárgyakat és ezeknek az értékrezsimiek közötti mozgását (a de- és rekontextualizálást), a hozzájuk kapcsolt értékaspektusokat, a transzkulturális értelmezési lehetőségeket, a cārhar romákkal¹ a presztízstárgyak okán létrejött tranzakciókat és interak-

ciókat, a presztízstárgyak közvetítésében részt vevő brókerek szerepeit, a patinahamisítást és ennek kontextusait és okait, a presztízstárgyakhoz kapcsolódó és az életmódból kibontható fogyasztási rezsimeket, ezeknek a gábor és cārhar roma, illetve posztszocialista és konzervatív-tradicionalista olvasatait. Három fejezetben (12–13–14. fejezetek: egy pohár rendszerváltás utáni karrierjének, egy fedeles kupa posztszocialista életrajzának és egy tranzakciósornak az elemzése) kifejezetten esettanulmány-szerűen közelíti meg a témáját, ám ezekben a fejezetekben sem csak a szigorúan vett leírásra szorítkozik, hanem azt az analitikus nyelvet és szemléletet használja, amelyet egyrészt ő maga dolgozott ki, másrészt a szakirodalomból alkalmazott.² A 19. fejezet appendixként a 19. század végén, 20. század elején a roma presztízstárgyakról (*czigánykincsekről*) publikált tudósításokat összegzi és értelmezi, végül a kötetet szakirodalom és a színes képek mellélete zárja.³

A gábor romákat ismerni véljük: hagyományos viseletükben ott látjuk őket a városok piacain (és ma már nem csak Erdélyben), a vásárokon, az utcákon, vagy amint bekopognak, termékeik minőségéről igyekeznek meggyőzni bennünket, potenciális vásárlókat. A könyv